

ПАМ'ЯТІ ОЛЕКСИ ОШУРКЕВИЧА (1933–2010)

9 жовтня 2010 року в Луцьку внаслідок хвороби несподівано для рідних, друзів, близьких, знайомих і колег пішов із життя Олекса Ошуркевич – відомий український дослідник народної культури, фольклорист, етнограф, заслужений працівник культури України, лауреат Всеукраїнської премії імені Павла Чубинського.

Саме в той день у приміщенні Волинського краєзнавчого музею в рамках VI Міжнародного фестивалю українського фольклору “Берегиня” відбувалася Міжнародна наукова конференція “Народна творчість у просторі та часі”. У її програмі в першому секційному засіданні другою була зазначена доповідь “Пісня про полон “татарами” волиночки (до проблеми жанрової специфіки)” О. Ошуркевича – постійного учасника Міжнародного фестивалю українського фольклору “Берегиня” і його наукових конференцій. Однак уперше доповідь луцького дослідника не було виголошено. Про причину відсутності автора учасники конференційних читань і фестивалю з сумом дізналися наступного дня: на момент запланованого виступу О. Ошуркевича вже не було, він переступив останній поріг свого життя та відійшов у вічність.

Народився О. Ошуркевич 1 квітня 1933 року в Берестечку – південній частині теперішньої Волинської області. Ріс і виховувався разом зі старшим братом та молодшою сестрою. Його дитинство та юнацькі роки минули в затишному родинному будинку, що збудований у стилі тогочасної української містечкової архітектури першої половини ХХ ст. Батьківська хата збереглася дотепер і розташована за кількесот метрів від історичного центру цього багатого на звитязну історію й овіяного козацькою славою містечка, що вирросло на мальовничих берегах і річкових заплавах Стиру. Про вплив історичної аури на формування свого світогляду О. Ошуркевич згадував: “Бережу в своїй пам’яті перші давніші враження від оповідей берестюків про Козаччину, розташовану за якихось п’ять кілометрів од Берестечка. І ті враження закорінилися у найпотаємніших закутинах дитячого серця, щоби потім збудити, розбурхати інтерес до пам’ятної історичної місцини. А ще були численні одвідини отих Козацьких могил – піші, поїздки – разом з батьками, колегами¹”.

Після закінчення школи, О. Ошуркевич вступив до Львівського державного університету імені Івана Франка, де здобув вищу освіту на українському відділенні філологічного факультету. Навчався у той час на українській філології, як згадував сам випускник, було нелегко. Особливо дошкуляв ідеологічний тиск і всілякі підозри в націоналізмі з боку тогочасного радянського активу та керівництва вузу.

У студентські роки як учасник діалектологічних експедицій Львівського відділення Інституту суспільних наук АН УРСР розпочав збирати фольклорні матеріали. Згодом частину цих записів, як згадує Архип Данилюк, він використав

¹ *Ошуркевич Олекса*. Там, під Берестечком / О. Ошуркевич. Статті, нариси. – Луцьк : ВАТ “Волинська обласна друкарня”, 2009. – С. 4.

для написання дипломної роботи на тему “Народнопісенна творчість Волині”². Прикметно, що саме наукові захоплення студентських років, і насамперед тема його дипломного дослідження, значною мірою визначили найважливіші сфери діяльності та основні пріоритети подальшої праці усього його життя.

Після закінчення навчання в університеті О. Ошуркевич кілька років працював у редакціях районних газет Львівської та Волинської областей, із 1961 року – науковий співробітник Волинського краєзнавчого музею у Луцьку. У 1966 році перейшов на роботу до Волинського обласного будинку народної творчості, де працював методистом, завідувачем відділу фольклору та етнографії. З 1984 року повернувся у Волинський краєзнавчий музей, де пропрацював десятки років і зустрів своє сімдесятиліття³. На початку 90-х років разом із луцькими дослідниками, фольклористом Віктором Давидюком, діалектологом Григорієм Аркушиним, археологом Павлом Охріменком та ін., був причетний до створення Полісько-Волинського народознавчого центру Інституту народознавства НАН України, де пропрацював кілька років науковим співробітником. Останні роки, залишивши роботу в музеї й живучи на скромну пенсію в однокімнатній квартирі на тихій вуличці Даньшина у Луцьку, працював і готував до друку свої багатоцінні фольклорно-етнографічні праці. Після смерті похований на міському цвинтарі Берестечка.

Одним із основних напрямів народознавчої діяльності О. Ошуркевича було музейництво на Волині, про що свідчать такі окремі видання: “Каталог виставки творів самодіяльних художників та народних майстрів Волині, присвяченої 100-річчю з дня народження Лесі Українки” (Луцьк, 1971), Каталог філокартичної виставки “Життя і творчість Т. Г. Шевченка” (Луцьк, 1989), “Найрідніший рідний край – Волинь: Путівник” (Львів, 1991) та ін. Про справжню подвижницьку діяльність О. Ошуркевича у царині музейної справи свідчить хоча б такий факт. У 1987 році в селі Човниця Ківерцівського району Волинської області було відкрито погруддя і кімнату-музей відомого вченого-математика академіка М. П. Кравчука. Ця кімната-музей, як зазначає сучасник М. Андрійчук, з’явилася завдяки ентузіазму і наполегливості колективу педагогів місцевої школи і, зокрема, наукового працівника Волинського краєзнавчого музею О. Ошуркевича⁴.

Музейна діяльність дослідника тісно пов’язана зі збереженням козацької святині, спорудженої у 1910–1914 роках на острові Журавлиха на місці Берестецької битви, яка пов’язана з національно-визвольними ідеями українського народу. О. Ошуркевичу, як він сам скромно згадував, “випала нагода стати очевидцем організації і облаштування на Козацьких могилах музею-заповідника, пережити неодноразові спроби різних зайд і доморощених яничарів позбавити українську історію і громадськість національної святині”⁵. Дослідник розумів і усвідомлював

² Данилюк Архип. Творчі здобутки дослідника / А. Данилюк // Олекса Ошуркевич: Біобібліографічний покажчик. – Луцьк, 2004. – С. 5.

³ Див. розділ “Олекса Ошуркевич – український фольклорист, етнограф, дослідник Волині (До 70-річчя від дня народження)” // Минуле і сучасне Волині й Полісся: народна культура – шлях до себе: Матеріали Волинської обласної науково-етнографічної конференції, 10–11 квітня 2003 р. : збірник наукових праць. – Луцьк, 2003. – Вип. 11. – С. 4–28.

⁴ Андрійчук М. Живе пам’ять про земляка / М. Андрійчук // Радянська Волинь. – 1987. – 20 червня.

⁵ Ошуркевич Олекса. Там, під Берестечком. Статті, нарис... – С. 4.

важливість берестецької святині для українського народу, для його історії та майбутнього: “Духовна енергетика героїчних виявів минулого у плині років не затратилася, не загубилася. Вона витає тут, над вікопомним полем битви... Нині, в період українського національно-державного відродження тема Берестецької битви набирає щораз більшого осмислення, актуальності. І в цьому – її закономірна значимість”⁶.

Чимало прислужився О. Ошуркевич розвитку літературно-історичного краєзнавства. Його перу належать статті, розвідки, нариси, есе про Миколу Костомарова, Тараса Шевченка, Миколу Куліша, Лесю Українку, Олену Пчілку, Г. Мачтета, Г. Запольську, Ю. Крашевського, А. Лазарчука та інших відомих особистостей, доля яких тісно пов'язана із Волинським краєм.

Проте головною сферою зацікавлень за увесь життєвий період О. Ошуркевича була фольклористично-етнографічна діяльність, у якій він залишив найбільшу і найціннішу спадщину. Широку славу збирача, видавця і дослідника української народної пісенності принесла досліднику книга “Пісні з Волині” (Київ, 1971. – 333 с.), яку він підготував разом із етномузикознавцем М. Стефанишиним. О. Ошуркевич виконав основну роботу над її виданням: виступив упорядником текстів, написав вступну статтю “Пісенна творчість Волинського краю”, підготував примітки до народних пісень і додатки. До книги увійшли всі відомі жанри пісенної творчості волинян від звичасво-обрядових пісень до приспівок до танців.

У 1998 році у Луцьку з'явився друком збірник пісенного фольклору із записами О. Ошуркевича “Пісні з Колодяжна”, до якого увійшло 136 пісенних зразків і вступна стаття упорядника “З пісенних джерел Колодяжна”. У ньому представлено широкий діапазон фольклорних творів, зокрема календарно-обрядових – весняних, петрівчаних, купальських, жнивварських пісень, колядок і щедрівок, весільних родинно-обрядових, а також позаобрядових: пісень з особистого та родинного життя, балад, історичних і суспільно-побутових, жартівливих пісень, приспівок.

Ще одним значущим виданням О. Ошуркевича, що присвячене народній пісенності, стали “Пісні Шевченкового краю” (Луцьк, 2006. – 484 с.), у якому записи текстів, їх транскрибування, впорядкування і примітки зробив сам дослідник. До збірника увійшло 300 різножанрових пісенних творів, які репрезентують традиційну культуру двох сіл Звенигородщини – Моринців і Шевченкового (колишньої Кирилівки). Їх фіксацію збирач здійснив у період з 1985 по 1989 роки. Книга містить ґрунтовну вступну статтю упорядника “Пісні батьківщини Тараса Шевченка”, а також опис традиційного весілля, “Покажчик виконавців пісень” і “Словник маловживаних слів”.

Більшу частину серед уміщених фольклорних матеріалів займають пісенні твори у ще одній книзі О. Ошуркевича “З фольклорної криниці Франкового села. Народні пісні, перекази, спогади” (Луцьк, 2006. – 166 с.). Вона містить зразки українських народних пісень, оповідей із села Нагуєвця Львівської області, записи яких збирач із Волині зробив у 1966–1992 роках. Дослідженню народної пісенності присвячено також чимало статей О. Ошуркевича.

Значну увагу Олекса Федорович приділяв збиранню, публікаціям і дослідженню народної прози. У 1995 році у львівському видавництві “Каменярь” побачив світ фольклорний збірник “Чарівне кресало: Українські народні казки з Волині і Полісся”, записи текстів, упорядкування та примітки у якому належать О. Ошуркевичу.

⁶ Ошуркевич Олекса. Там, під Берестечком. Статті, нариси... – С. 4–5.

Видання містить вступну наукову статтю збирача під назвою “У дивосвіті казки” та подає автентичні зразки чарівно-фантастичних, соціально-побутових народних казкових творів і казок про тварин. Книга була високо оцінена в рецензіях і відгуках О. Опіллянського, І. Пашука, Ф. Степанюка. Виченню жанрів неказкової прози – легенд, переказів, оповідань – О. Ошуркевич присвятив низку статей: “У руслі оповідної традиції”, “Родина Косачів у спогадах волинян”, “Урочище Нечимле і його господарі”, “Відлуння берестецької героїки” та ін.⁷

Прискіпливу увагу вчений із Луцька приділяв вивченню народної драми, якій присвячено два окремі видання. Перше – це “Різдвяний вертеп на Волині / Записи текстів, упорядкування і вступна стаття О. Ошуркевича” (Луцьк, 1996. – 48 с.), куди увійшли тексти вертепних народнодраматичних творів, колядок і додатки з коментарями. Не менш цінною і унікальною для української народознавчої науки є невелика за обсягом книга “Під зорями новорічними: традиційні щедрівки, рядження” (Луцьк, 2009. – 100 с.), де вперше опубліковано фольклорно-етнографічні матеріали із Західного Полісся та Волині про традиційні новорічні звичаї рядження, ритуальні обходи дворів із “Маланкою”, “козою”, “конем”, “ведмедем”, “буськом”. Тут також варто відзначити, що О. Ошуркевич один із перших виявив, зафіксував і дослідив в Україні рідкісні та маловідомі фольклорно-етнографічні явища Волинського Полісся, а саме: реліктові форми звичаю Запустів, волочебну обрядовість, кустові пісні та обряди.

Окремо потрібно виділити дві дуже цінні етномузикознавчі праці О. Ошуркевича. Перша – “Затрубили труби: З історії народних музичних інструментів” (Луцьк, 1993; 24 с.), у додатках до якої вміщені мелодії ріжка: весільна танцювальна, Полковий марш, танцювальні “Крутях”, “Терниця”, прощальна рекрутська та імітація співу півня. Друга книга – “Лірницькі пісні з Полісся: Матеріали до вивчення лірницької традиції” (Рівне, 2002. – 139 с.). Матеріали до неї зібрав, впорядкував та додав примітки сам О. Ошуркевич, нотні транскрипції музичних творів зробив етномузиколог з Рівного Юрій Рибак. Унікальність цього видання полягає в тому, що тут зібрано відомості й подано репертуар останніх носіїв автентичної лірницької традиції в Україні – Івана Власюка, Степана Рибачука, Адама Шковороди. Наукову цінність доповнюють мелодії пісень, спогади про лірників і лірництво, словник арготизмів західнополіських співців-музикантів.

О. Ошуркевич мав ще багато творчих планів і задумів, які, на жаль, не встиг здійснити. У його особистому архіві, який передано до Волинського обласного державного архіву, зберігається підготований до друку пісенний збірник “Червона калина”, фольклорно-етнографічні матеріали з батьківщини М. Шашкевича та інші цінні для української науки рукописи, які необхідно надрукувати. Адже багата наукова народознавча спадщина О. Ошуркевича – людини одержимої та відданої своїй справі – повинна бути відома сучасникам і належно оцінена в Україні.

Ігор ГУНЧИК,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української фольклористики імені акад. Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка.

⁷ Див. книгу: *Ошуркевич Олекса*. До джерел. Народознавчі статті, розвідки, тексти. – Луцьк: ВАТ “Волинська обласна друкарня”, 2008. – 352 с.